ոչ ով չէ պատճառ եղեր,
չեմ այլոց ձեռօք ես խաբեր։
(Հոպ. ԺԵ., միայն Քուչակ).

23. *Իմ սըրտիս յաւժար կամքըն*
ի ամէն մեղք եմ հանդիպեր.
միոյն հակառակ կացեր
զօրինաց ցանկն եմ պատառեր։
(Հոպ. ԺԵ., միայն Քուչակ).

24. *Ցաշխարհս է ի ծով նման*
ու մարդիկ ի ներս կու լողան.
մարմինքս են նաւի նըման,
հոգին գանձ է անապական։

25. *Զարթիք զինչ գարնան ծաղիկ*
փրթրթին ւ այլվի չորանան,
երանի հաղար բերան
արդարոցն աւուր գալըստեան։

Ցովհ. Թադէոսեան.

Ի՞ՆՉ ՍԻՍՏԵՄՈՎ ՊԷՏՔ Է ԱՆՑՆԵԼ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

(«Ուղեցոյց տարրական ձայնագրութեան».
կազմեց Շահան Սիմոն.)

Վերջերս լոյս է տեսել «Ուղեցոյց տարրական ձայնագրութեան» անունով մի գիրք, որ ուշադրութեան արժանի է ոչ այնքան իւր պարունակութեամբ, որքան կողմնակի կերպով այն խնդիրն արծարծելուն համար, թէ ի՞նչ սիստեմով պէտք է անցնել մեր դպրոցներում երաժշտութիւնը։

Գրքոյկի հեղինակն այսպէս է պատասխանում. առաջին տարին կարելի է թուանշանական սիստեմով անցնել, երկրորդ տարին՝ Հայկական ձայնագրութեամբ, և երրորդ տարին՝ գծա-

յին սիստեմով. և իւր որոշման համաձայն ընդունելով, որ թուանշանական սիստեմը «ձայնագրութիւն ուսուցանելու անհրաժեշտ միջոցն» է, հրատարակում է այդ սիստեմով և «խմբական երգեցողութեան գործը փոքր ի շատէ արագացնելու, հեշտացնելու նպատակով» կազմած սոյն տետրակը:

Մենք տրամադիր ենք հակառակ կարծիք ունենք: Եթէ խնդիրը հեշտութեամբ ձայնագրութիւն սովորեցնելու մասին է, ուրեմն պէտք է ընտրել այն սիստեմը, որն աւելի պարզ և դիւրըմբռնելի հիմունքների վերայ է դրուած, որի գրութեան ձևից իսկ կարելի է պատկերաւոր կերպով տեսնել ձայնագրութեան «գաղտնիքը»՝ ձայնամիջոցները: Ի նկատի ենք առնում այստեղ միայն ձայնամիջոցների պատկերաւոր արտայայտութիւնը, որովհետև սիստեմի միւս տարբերութիւնները կամ ոչ մի նոր հեշտութիւն և յարմարութիւն չեն բերում՝ ինչպէս օր. ձախից աջ, աջից ձախ քաշած թեք գծերը և մեր կիսվեր-կիսվար նշանները՝ դիեզ և բեմոլ նշանների վերաբերմամբ. կամ բերած նորութիւնն էլ այնպիսի անմիտ բան է լինում, որ ի վնաս միւս սիստեմի ուսուցմանն է ծառայում. օր. կէտը թուանշանական սիստեմում, ինչպէս և հայկականում, մի բաղխում է նշանակում, իսկ գծային սիստեմում այն խաղի տևողութեան կէտը, որի մօտ դրուած է:

Թէ որքան գծային սիստեմը, ձայնամիջոցների պատկերաւոր արտայայտութեան կողմից, գերազանց առաւելութիւններ ունի քան թուանշանականը, այդ երևում է հէնց այն հանգամանքից, որ թուանշանական սիստեմ բացատրող ուսուցիչը ստիպուած է, աշակերտներին «ձայնամիջոցների գաղտնիքը» բացատրելու համար, դիմել գծային օգնութեանը՝ նկարելով

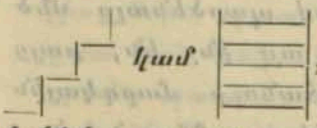

կամ

, և ապա միայն, թուանշաններով աստիճանները որոշելուց յետոյ, գծերը վերցնել և թողնել թուանշանները: Եւ ինչի՞ համար. եթէ մեր նպատակն է ձայնանիշների յարաբերութիւնը աւելի հեշտ և պատկերաւոր կերպով ներկայացնել աշակերտին, ինչու՞ մի նոր և աւելորդ բեռ դնել նորա վրայ՝ հեռացնելով գծերը և թողնելով միայն թուանշանները: Որպէս զի «մի ուղիղ գծի վերայ» կարողանանք գրել. այդ պատճառաբանութիւնը շատ չնչին է և անիմաստ:

Թուանշանական սիստեմը ոչ մի դիւրութիւն չի բերում իւր հետ: Ասել, թէ «այս (Էմիլ Շեվէի) սիստեմը վաղուց ընդունուած է ռուսաց մանկավարժական աշխար-

հում», դեռ բաւական վատ չէ· դուք ինքներդ, խնդրեմ, բարեհաճեցէք ցոյց տալ գծայինի վերաբերմամբ այս սիստեմի առաւելութիւնները՝ մի սիստեմի, որ հենց Շեվէի հայրենիքում անգործածութեան է դատապարտուած . . . շնորհիւ իւր առաւելութիւնների:

Ինչ որ մի ժամանակ կոյրերի համար հարկաւոր է թուել ուրիշ ազգերի մէջ և այժմ բոլորովին անյայտացել է, բերել և մեր խեղճ ու կրակ դպրոցների վզին փաթաթել, անբարեխիղճ բան է: Բաւական էր միայն մի քիչ լաւ մտածել, բաւական էր փոքր ինչ պակաս ինքնավստահութիւն ունենալ, որպէս զի երևար, թէ որչափ անտեղի է ձեռք զարկել մի այնպիսի գործի, որ նախ երաժշտական հմտութիւն է պահանջում և երկրորդ մանկավարժական ընդունակութիւն, որոնցից դժբախտաբար գրքոյկիս հեղինակը զուրկ է: Դորա համար փաստեր վխտում են ամեն երեսում· յիշենք օրինակ այն խոշոր սխալը, թէ փօ-ից խօ հինգ աստիճան է (50 եր·)· թէ «երգեչի լեզուն պէտք է գոգաձև — պառկած մնայ» (10 եր·)· կամ այն չնաշխարհիկ յաւելուածը, ուր 55-ն ու 88-ը աղատ ապարէզ ունեն: Յիշենք հեղինակի առաջարկած վարժութիւնները, որտեղ ամէն տեսակի թռիչքներ կան հենց առաջին դասից սկսած, կամ նորա 7 խաղի և 36 տառի համեմատութիւնը ևլն· ևլն·

Ծխտելով թուանշանական սիստեմի օգտակարութիւնը մենք համամիտ չենք նաև «ազգասիրաբար տրտնջողների», ինչպէս գրքոյկի հեղինակն անուանում է, կարծիքին, թէ պէտք է հայկական խաղերով ձայնագրութեան տարրական մասն անցնել:

Նախ նկատենք, որ մեր մէջ այժմ գործածական ձայնանիշներին Հայկական անուն տալը և նորանով պարծենալը մեծ անտեղութիւն է· այդ 7 ձայնանիշները ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ հին բազմաթիւ ոչ ազգային, այլ ընդհանուր մարդկային խաղերից մի քանիսը, եւրոպական եօթնեակի (գամմա) նմանութեամբ սարքուած: Այս ձայնանիշներով չպէտք է սկսել սովորեցնել մանուկներին երաժշտութիւն, որովհետև սոցա յարաբերութիւնն ու ձայնամիջոցները աչքի համար բոլորովին անտեսանելի են՝ մի բան, որ երկար ժամանակ արգելք է լինում ձայնամիջոցների ուղիղ ըմբռնմանը: Սակայն սորանով չենք ուզում ասել, թէ այդ խաղերը՝ ձայնանիշները, բոլորովին բարձի թողի պիտ անենք: Ո՛չ, քանի որ մեր եկեղեցական գրքերը այդ խաղերով են ձայնագրուած, քանի որ եւրոպական խաղերով երգողներին մատների վերայ կարելի է հաշուել, դորա պիտի պահուեն և դաս

տրուեն,—բայց այն ժամանակ, և հարկէ եթէ չենք ուզում թութակները պատրաստել, երբ արդէն 1 կամ 2 տարի դծային սիստեմով վարժուել են: Անհրաժեշտ ենք համարում այդ պայմանը, որովհետև միայն այդ դէպքում ըստ ամենայնի աշակերտի առաջ ձայնամիջոցների գաղտնիքը բաց կլինի՝ մի գաղտնիք, որ դաշնակի (гармонія), բազմաձայն երգեցողութեան հիմքն է կազմում:

Դպ. Սպ. Մելիքեան.

ԱՆԱՄՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԱՄՆԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ.

ՄԵԾ ԵՂՋԻՐԱՒՈՐ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԸ.

Կաթի գործարանը.—Յայտնի է, որ կաթի թէ քանակի և թէ յատկութեան վերայ ցեղը, խնամքը, մանաւանդ կերը մեծ ազդեցութիւն են ունենում: Կան նաև ուրիշ երկրորդական պատճառներ, որոնք դարձեալ որոշ չափով ազդում են: Անաչառապահութեամբ պարապող ամէն ոք տեսած կլինի, թէ ինչպէս միևնոյն կերն ուտող, բայց տարբեր պայմաններում ապրող մի կով տարբեր քանակութեամբ և յատկութեամբ կաթ է տալիս: Սորա պատճառները բարդ են և բազմապիսի, բայց աւելի շատ բան կախուած է այն գործարանի—դեղձի կազմութիւնից, որտեղ պատրաստւում է կաթը:

Կաթնային գեղձը բաղկանում է առանձին քանակութեամբ փամփշտիկներից կամ վանդակիկներից, որոնք միաւորող անկուածի օգնութեամբ միացած են և շրջապատուած ճարպային հիւսուածքով: Փամփշտիկներից կաթնատար նեղ անցքերը աստիճանաբար միանալով, մեծանում են և վերջը կազմում կաթնամբարներ, որոնցից, յետոյ դուրս են գալիս առանձին խողովակներ պտուկների մէջ. սոցա վերևի մասը կոչւում է հիմք, իսկ ներքևինը կազմում է իսկական պտուկը: Այս վերջնի մէջ են գտնուում մկանային թելերը, որոնց ամփոփումը և կրճատումը կենդանու կամքից անկախ է: Հէնց այդ մկաններն են